

1934 İSKÂN KANUNU: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE NÜFUSU “MÜTECANİS” HALE GETİRMEYE YÖNELİK BİR GİRİŞİM

Cağdaş GÖRÜCÜ *

ÖZ

Bu çalışmada 1934 tarihli İskân Kanunu incelenmiştir. Söz konusu kanun, tek parti döneminin en önemli hukuki düzenlemelerinden biridir. Erken cumhuriyet döneminin yönetici kadroları, bu kanun yoluyla öncelikle ülkeye yurtdışından göç etmiş ve edecek kitlelerin yerleştirilmesi meselesini halletmek istemişlerdir. Bunun yanı sıra Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde çıkan isyanların neden olduğu güvenlik kaygıları da kanunun başlıca yapılma nedenlerinden biridir. Nitekim ülke içinde zorunlu yer değiştirmeler yapılmasına dair kanundaki hükümler dikkat çekicidir. Ayrıca ülkede nüfusun ve tarımsal üretimin artırılması gibi sosyal ve ekonomik amaçlar da söz konusudur. Bütün bunların yanı sıra ülke nüfusunun, kültür ve dil bakımından homojenleştirilmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda yönetici kadrolar, merkezi yönetimin etkinliğini ve nüfus üzerindeki kontrolünü olabildiğince artırmayı planlamışlardır. Bu bakımdan İskân Kanunu'nun ülke nüfusuna yönelik birden çok amacı aynı anda gerçekleştirmek için çıkarılmış oldukça kapsamlı bir metin olduğunu belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Asimilasyon, Milli Kimlik, Ulus-Devlet

ABSTRACT

THE 1934 SETTLEMENT LAW: AN ATTEMPT TO MAKE THE POPULATION HOMOGENEOUS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

In this study, the 1934 Settlement Law is examined. The law in question is one of the most important legal regulations of the single party period. Through this law, the ruling cadre of the early republican period primarily wanted to deal with the issue of settling masses, who migrated or would migrate from abroad. In addition to that motive, security concerns caused by riots in territories where Kurds live densely are also among the main reasons of making the law. Hence, the provisions of the law on mandatory displacements are noteworthy. There are also social and economical goals, such as increasing the population and agricultural production in the country. Besides all these reasons, it is aimed to homogenize the population of the country in terms of culture and language as well. In this regard, the ruling cadre planned to increase the efficiency and the control of the central government on the population as much as possible. In this respect, it should be noted that the Settlement Law is a very

* Arş. Gör. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

(cagdas.gorucu@adu.edu.tr) 0000-0002-9302-1358

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi C. XIII, No. 2. (Ekim 2020)

Geliş: 24.04.2020

Kabul: 25.09.2020

Bu makaleden alıntı yapmak için: Görücü, C. (2020, Ekim). 1934 iskân kanunu: Erken cumhuriyet döneminde nüfusu “mütecenis” hale getirmeye yönelik bir girişim. *YDÜ SOSBİLDER*, 13(2), 82-109.

comprehensive text which was issued to achieve multiple purposes simultaneously for the population.

Keywords: *Migration, Settlement, Assimilation, National Identity, Nation-State*

1. Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık son yüz yıllık dönemi, merkezi otoritenin kendi etkinliğini artırarak egemenliği altındaki topraklarda yaşayan nüfusu daha fazla kontrol etmeye yönelik çabalarına sahne olmuştur. Öte yandan aynı dönemde yaşanan toprak kayıplarının yol açtığı büyük göç hareketleri, merkezi otoriteyi bunun yarattığı birçok sorunla da uğraşmak zorunda bırakmıştır. Aynı durumun erken cumhuriyet dönemi için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Milli mücadelenin sona ermesi ve cumhuriyetin kurulmasının ardından, merkezi yönetimin gücünü artırmaya çalışan yönetici kadroların ilgilenmek durumunda kaldıkları en önemli meselelerden biri de ülkeye daha önce göç etmiş veya göç edecek kitlelerin iskânı olmuştur. Bununla ilgili olarak bu dönemde yapılan hukuki düzenlemelerin en önemlisi ise 2510 sayılı İskân Kanunu'dur.

İskân Kanunu tasarısı icra vekilleri heyeti tarafından hazırlanarak 1932 yılının mayıs ayında meclise sunulmuştur. Mecliste kanunla ilgili Erzurum mebusu Hakkı Şinasi Bey'in başkanlığında bir encümen (İskân Kanunu Layihası Muvakkat Encümeni) kurulmuş ve encümenin 1934 yılında çalışmalarını tamamlamasının ardından tasarı tekrar meclis genel kurulunun önüne gelmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda 14 Haziran 1934'te mecliste kabul edilerek, 21 Haziran'da resmi gazetede yayınlanmasıyla birlikte yasallaşmıştır.

Bu çalışmada söz konusu kanunu hazırlayanların amaçlarını belirleyebilmek için kanun tasarısının gerekçesi ve İskân Kanunu Muvakkat Encümeni'nin mazbatasını ele alınmıştır. Bunun ardından ilgili meclis görüşmelerindeki dikkate değer bazı konuşmalara değinilmiş ve İskân Kanunu'nun hükümleri incelenmiştir. Ayrıca kanunun ne şekilde uygulandığı konusunda bilgi verilmiştir. Böylece kanunun ülkede yaşayan ve ülkeye gelen nüfusa yönelik birden çok amacı aynı anda gerçekleştirmek için çıkarılmış oldukça kapsamlı bir metin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Egemenlik ve Milliyetçilik

Immanuel Wallerstein, egemenliğin “modern dünya-sistem” içinde icat edilmiş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Ancak egemenlik Wallerstein'a göre bir iddiadır ve bunun içeride ve dışarıda başkaları tarafından tanınması gereklidir. Bu anlamda merkezi yönetimin egemen otoritesinden bahsetmek

için bunun ülke içinde yerel otoriteler tarafından da tanınmış olması şartının gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmalıdır. Bu çerçevede merkezi otorite de yerel otoritenin yetkilerini tanımlamalıdır. “Birçok ülkede bu karşılıklı tanıma”, anayasada veya merkezle yerel arasındaki iktidar paylaşımını belirleyen özel kanunlarda yer almaktadır. Ancak söz konusu uzlaşma, sıklıkla aksayabilmektedir (Wallerstein, 2005: 71-73, 75).

Wallerstein bir devletin zayıf olmasının en önemli sonuçlarından birinin yerel eşrafın (baronlar, savaş ağaları vb.) görelî gücünü artırması olduğunu düşünmektedir. Çünkü “yerel eşraf, belli askeri güçler yoluyla ve bunu da genelde (etnik ya da geleneksel aileye dayalı ya da aristokratik bir hâkimiyetten kaynaklanan) belirli bir yerel meşruiyetle birleştirerek, devletin olmadığı bölgelere kendi hâkimiyetlerini dayatma gücüne sahiptir” (Wallerstein, 2005: 86).

Devletlerin kendi otoritelerini güçlendirmek için uyguladıkları yöntemlerden birisi ise nüfuslarını ulus haline dönüştürmektir. “Bir ulus yaratma süreci, bir tarih, uzun bir kronoloji ve (ulusa dâhil edilen grubun büyük kesimleri aslında paylaşmıyor olsa bile) var olduğu iddia edilen bir tanımlayıcı karakteristikler kümesini kurmayı (ve büyük ölçüde icat etmeyi) içerir.” Bu bağlamda milliyetçilik “tümüyle devletlerarası sistem içine yerleşmiş egemen devlet yapıları üzerine temellenmiştir” (Wallerstein, 2005: 87-88).

Esasen milliyetçilik üzerine çalışan birçok araştırmacı, bu mefhumun modern çağa özgü olduğunu ve bu anlamda milletlerle milliyetçiliğin “kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak” ortaya çıktığını dile getirmektedir. Bu çerçevede örneğin John Breuilly’ye göre milliyetçilik, “iktidarı (devlet gücünü) ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan ve bunu milliyetçi savlara dayanarak haklı gösteren siyasi hareketler[dir.]” Breuilly açısından “milliyetçilik her şeyden önce siyasetle, siyaset ise güç/iktidarla ilgilidir. Güç/iktidar, çağdaş dünyada devletin yönetimini ele geçirmeye ve kullanmaya bağlıdır” (Özkırmı, 2008: 105, 133-134).

Bununla beraber cumhuriyetin kuruluşuna zemin hazırlayan Milli Mücadele yıllarında Türklük ve Türk milliyetçiliği ifadelerinin kullanılmadığı görülmektedir. Bu dönemin önemli belgeleri olan Erzurum ve Sivas Kongrelerinin beyannameleri ile Misak-ı Milli’yi inceleyen Ergun Özbudun, milli topluluğun Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel kriterlerle tanımlanmış olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca söz konusu topluluk yekpare (monolitik) bir kitle olarak algılanmamakta, ilgili metinlerde sıklıkla kullanılan “anasır-ı İslamiye” tabirinden de anlaşılabilceği gibi çeşitli unsurlardan

oluştugu kabul edilmektedir (Özbudun, 1998: 151-52).

Özbudun'a göre "Milli Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur. Bu gerekler, Milli Mücadele'yi yürüten milliyetçi kadroları, zafere ulaştıktan ve rejimi konsolide ettikten sonra devam ettirmeyecekleri bazı ittifaklara zorlamıştır. Bu ittifaklardan biri İslamcı muhafazakâr kesimlerle, diğeri de Türkler dışındaki Müslüman etnik gruplarla yapılmış olan ittifaklardır." Bu bağlamda söz konusu dönemde zaten birçok farklı sorunla boğuşan yönetici kadrolar, bir bakıma bir de Müslüman milliyetler sorununun yaratacağı ek güçlüklerle uğraşmamak için bu tür geçici ittifakların kurulmasına özen göstermiştir. Ancak savaş sona erip, rejim konsolide olmaya başladıkça giderek çeşitli kimliklerin varlığına olanak tanıyan Milli Mücadele döneminin söylemi terk edilmiş, yerine Türk milliyetçiliği vurgulanır olmuştur (Özbudun, 1988: 152-153).

Bu çerçevede rejimin henüz tam anlamıyla konsolide olmadığı bir dönemde yapılan 1924 Anayasası'nın görüşülmesi sırasında Türk olmayan Müslüman etnik grupların statüsü gündeme hiç gelmezken, vatandaşlıkla ilgili olarak sadece gayrimüslimlerin durumu tartışmaya neden olmuştur. Sonunda vatandaşlıkla ilgili 88. maddede "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur" ifadesi kabul edilmiştir. Özbudun'a göre, "Bunun anlamı, Müslüman olmayan azınlıkların eşit vatandaşlık haklarına sahip oldukları, fakat sosyolojik anlamda Türk algılanmadıklarıdır. Etnik bakımdan Türk olmayan Müslüman azınlıklardan hiç söz [edilmemiş olmasını ise], bunların da Türklük kavramı içerisinde düşünüldüğü, dolayısıyla Türklüğün tanımlanmasında hâkim unsurun hâlâ din bağı olmaya devam ettiği şeklinde" yorumlamak mümkündür (Özbudun, 1998: 153-154).

Bununla ilgili olarak Ahmet Yıldız, başlangıçta esasen din üzerine temellenen Türk milli kimliğinin sınırlarının, erken cumhuriyet döneminde "hâkim unsur olarak dini olandan etnik olana doğru" birbirini takip eden üç safhalı bir süreç içinde belirlendiğini düşünmektedir. Buna göre 1918-1924 dönemindeki milli kimlik tanımında Anadolu ve Trakya'daki Müslüman halk Türk olarak kabul edilmektedir. 1924'ten sonra Türklüğün siyasal bir tanım kazanmasıyla birlikte "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve Türk dili, kültürü ve Kemalist ulusal akideyi kabul eden herkes" Türk olarak nitelendirilmiştir. Ancak söz konusu tanım da 1920'lerin sonunda değişime uğramış, "Türklüğü etnik-soya dayalı bir zemine" yerleştiren görüşler, tanıma dâhil edilmiştir (Yıldız, 2001: 115, 125-126).

Esasen Anthony Smith'in de işaret ettiği gibi her milliyetçilik, çeşitli derecelerde ve farklı biçimlerde "civic" (yurttaş) ve etnik unsurları içinde

barındırmaktadır. Bu çerçevede kimi dönemlerde civic ve teritoryal unsurlar egemen olurken, kimi zaman da etnik ve yerel unsurlar ön plana çıkmaktadır (Smith, 1991: 13). Nitekim milliyetçilik ve milli kimliğe dair sorunların CHP tüzük ve programlarındaki izlerine bakan Özbudun, “bu metinlerde ortaya konan millet ve milliyetçilik anlayışı[nın], başka milletlerle olan ilişkiler bakımından şovenizm, yayılmacılık ve saldırganlıktan uzak, barışçı ve insancıl bir anlayış[ı], iç hukuk bakımından da etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen, kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan sübjektif millet anlayışı[nı]” ifade ettiğini düşünmektedir (Özbudun, 1998:154-155). Ancak erken cumhuriyet döneminde, Türk milliyetçiliğinin ırkçı veya etnisist düşüncelerden tamamen arınmış olduğunu da söylemek zordur. Bununla ilgili olarak Taha Parla, Kemalist Türk milliyetçiliğinin “hiç de munis olmayan etnik egemenlik” temelli bir iç siyaset yüzü olduğunu dile getirmektedir. Parla’ya göre “Kemalizm’in ‘Milliyetçilik’ ilkesi, azınlıklar konusunda (...) bir etnik egemenlik-tekelleşim-dışlayıcılık boyutu da taşı[maktadı]r.” Dolayısıyla “dış politikada saldırgan olmayan Kemalist Türk milliyetçiliğinin, iç politikada hukuki-kültürel milliyetçi olan birinci yüzünün yanında, ezilmiş ulusların defansif milliyetçiliğini aşan, ırkî-etnik şoven milliyetçi bir ikinci yüzü” söz konusudur (Parla, 1992: 209-210).

Parla’nın söz konusu yorumuna dayanak olarak sunduğu, erken cumhuriyet dönemindeki çeşitli demeçlerin “değindikleri konular itibariyle hayli marjinal nitelikte” olduğu kanısındaki Özbudun, Parla’ya katılmamaktadır:

“Bir siyasal söylemin kendi bünyesinde bazı iç çelişkiler taşıması, zamana, mekâna ve şartlara göre bu söylemi oluşturan unsurlardan bazılarının ön plana çıkması, diğerlerinin zaman zaman daha geri plana düşmesi, çok yadırganacak bir olay değildir. (...) Üstelik 1930’lu yıllar gibi Avrupa’nın çok büyük bölümüne otoriter, ırkçı milliyetçilik anlayışının egemen olduğu bir dönemde, bunun -bizce tali- bazı yönlerinin Türkiye’de görülmesi değil, bu etkinin bu kadar sınırlı kalmış olması hayret edilecek bir husustur. (...) Kemalizm’in milliyetçilik söylemi bir kül halinde ele alındığında, onun hukuki ve kültürel cephesinin çok daha ağır bastığına kuşku yoktur.

Ne var ki bu saptama, Türk milletinin ana tanımlayıcı unsuru olarak kabul edilen kültür birliğinin hayli yekpare (monolitik) bir biçimde algılandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Devlete sadakat ve siyasal vatandaşlık kavramlarını aşan bu anlayış, ülke içindeki çeşitli alt-kimliklerin tanınmasına ve hukukça himaye görmesine imkân vermemiştir” (Özbudun, 1998: 158).

Bununla ilgili olarak Yıldız’a göreyse esasen “ırkî-etnik görüşler, en azından ırkın arılığı ve sıhhati (eugenics) bağlamında, cumhuriyetin en

başından itibaren dillendirilmiştir. Ancak bunun Kemalist kamusal söylemde Türklüğün hâkim belirleyicisi haline gelmesi, siyasi ve etnik sınırları birbiriyle telif çabaları içinde, 1930’larda gerçekleşmiştir.” Bu bağlamda Yıldız, 1929-1938 dönemini “Türklüğün etnik/soya dayalı sınırlarının billurlaştığı yıllar” olarak görmektedir. 1930’lu yıllarda yönetici kadrolar, yeni bir Türk kimliği inşasına yönelmiştir. Buna göre “halk katında popüler bir kimlik ve siyasi ideal olarak Kemalist laiklik ve cumhuriyet ülküsünün zayıf” kalması üzerine Kemalist milliyetçiliğe etnik-ırkî bir yeni boyutun eklenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. “Türk ırkını ‘ikinci sınıf’ bir ırk olarak gören Batılı önyargıların tahrik ettiği savunmacı psikolojinin bir türevidir olarak, üstün Türk ırkının bütün medeniyetlere ebelik ettiği fikrini temel alan Türk Tarih Tezi ile Güneş-Dil Teorisi bu şekilde” doğmuştur. Böylece hukuki-siyasi bir içeriğe sahip cumhuriyetçi tanıma Türklüğü soya dayalı olarak açıklayan etnik tanım eklenmiştir (Yıldız, 2001: 126, 155, 159-160).

Esasen Batı(lı)nın üstünlüğü iddiasına dayanan ırkçı teorilere/anlayışlara, yine bu tür teorilerin ortaya attığı kavramlarla cevap vermeye yönelik bir çaba olduğunu ve bunun özellikle 1930’larda resmi söylemin kullandığı “dil”i dikkat çekici ölçüde değiştirdiğini belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra Özbudun’un işaret ettiği monolitik kültür anlayışı da Türk kültürünün haricindeki toplumsal grupların buna uyumlu hale getirilmesine yönelik bilinçli çabalara yol açmıştır. Bu çerçevede Türk kültürünü benimsememiş olanların ve/veya Türkçe konuşmayanların asimilasyonu arzu edilmiştir. Bu bağlamda kültürel birliği sağlamaya dönük girişimlerde sıklıkla etnik soya dayalı açıklamalar ve tanımlamalar kullanılmıştır.

Wallerstein, devletlerin güçlerinin göreceli olduğunu ve ülke içinde otoritelerini ne kadar etkin biçimde icra edebildiklerine, dışarıda ise dünya-sistemin rekabetçi uluslararası ortamında ne kadar başarılı olduklarına bağlı bulunduğunu düşünmektedir (Wallerstein, 2005: 88).

Böyle bir ortam içinde yarı-çevre ülkeler hem verili konumlarını korumak için hem de daha üst basamaklara tırmanmak için uğraşmaktadır. Güçlü devletler ise devletlerarası arenaya hâkim olmak amacıyla iki amaçtan birini gerçekleştirmek istemektedir: dünya-sistem içinde bir hegemonya kurmak; dünya-ekonomiyi (“tüm dünya-sistemde tek bir siyasi otoritenin bulunduğu”) bir dünya-imparatorluğa dönüştürmek. Fakat bir dünya-imparatorluk, sınırsız sermaye birikiminin önceliğini ihlal etme yeteneğine sahip bir siyasal yapı olması nedeniyle eninde sonunda kapitalizmi boğacağı için bu tür girişimlere yönelenler, dünya-ekonomi içindeki en önemli firmaların düşmanlığıyla karşılaşmış ve başarısız olmuşlardır (Wallerstein, 2005: 91-93).

Wallerstein, son beş yüzyıl içinde (yani modern dünya-sistemi boyunca)

üç tane dünya-imparatorluk kurma girişimi olduğunu, ancak hiçbirinin hedefine ulaşamadığını belirtmektedir: 16. yüzyılda V. Charles'ın, 19. yüzyılın başında Napolyon'un ve 20. yüzyılın ortalarında Hitler'in girişimleri (Wallerstein, 2005: 92). İşte İskân Kanunu, bunlardan üçüncüsünün meydana gelmeye başladığı bir dönemde yapılmıştır ve doğal olarak bunun etkilerini taşımaktadır.

3. Esbabı Mucibe Layihası

Hükümet tarafından meclise sunulan İskân Kanunu Esbabı Mucibe Layihası (tasarı gerekçesi) bir tür tarihsel analiz ile başlamaktadır. Burada Türklerin tarih boyunca büyük göç ve akın sellerini yapan ırkların başında geldiği dile getirilmektedir. Ardından Osmanlı dönemiyle ilgili kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin genişlediği dönemlerde önce Orhan Gazi'nin koyduğu esaslara, daha sonra Fatih Kanunnamesi 'ne dayanan idari teşkilat, ele geçirilen yerlerde asli unsur olarak Türkleri hâkim kılmış, bu bölgeleri Türkleştirmiş; tımar ve zeamet sistemi ile devşirme usulü sayesinde "Türk kolonilerinin" kurulmasını sağlamıştır. Bu dönemde gerek sınırlardan uzaklaştırmak ve Osmanlı'ya itaatlerini sağlamak, gerekse Türkleştirmek için ele geçirilen bölgelerdeki insan kümeleri üzerinde birçok defa yerleştirme politikasına başvurulmuştur (TBMM ZC, 1934a: 1).

Ancak hükümetin tasarı gerekçesine göre hilafetin Osmanlı'ya geçişi ile birlikte bu temsil (özümleme, asimilasyon) politikasından vazgeçilmiş, hatta Kanuni Sultan Süleyman döneminde Müslüman olan fakat Türk harsına temessül etmeyen (özümlemeyen, asimile olmayan) zümrelere ve aşiretlere de zeametler verilmiş, daha da ileri gidilerek (Müslüman olmayan) voyvodalara da bu tür imtiyazlar tanınmış ve "bunların tasfiyesi" Osmanlı Devleti yıkılana kadar bir daha mümkün olamamıştır (TBMM ZC, 1934a: 1-2). Bu anlamda iskân politikasının Türk tarihi açısından uzun bir geçmişi olduğu vurgulanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin genişlediği dönemlerde sıklıkla başvuru alan iskân politikasından daha sonra vazgeçilmiş olmasından yakınılarak, bu gelişme bir tür idari ve siyasi yozlaşma olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra metinde 17. yüzyıl başından itibaren alınan askerî yenilgilerin sonucunda Osmanlı Devleti'nin topraklarının daralmaya başlamasıyla birlikte üç yüz yıldır devam eden bir muhacir sorununun ortaya çıktığı tespiti yapılmaktadır. Bu muhacir kitlesinin Türk milli birliğine ne kadar uyum sağladıklarının ise tartışmalı olduğu iddia edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 2).

Ayrıca Tanzimat döneminde takip edilen Osmanlıcılık siyaseti, suni

olduğu ve ülke içinde bütün unsurların ayrı ayrı var olmasını savunduğu için eleştirilmektedir. “Dini ve emperyalist” olarak nitelenen saltanatın da milli temsil siyasetine uygun olmadığı, zaten mutlakiyet rejiminin kendi varlığının devamının, birbiriyle anlaşamayan unsurların kaynaşmamasına bağlı olduğu belirtilmektedir. İşte bu sebepten ötürü muhacirler, Türk kasaba ve köylerine dağıtılarak eritilip temsil edilmemiştir. Söz konusu kitleler de Türkçeyi anadili olarak benimsememiştir. Hatta Türk ırkına ve harsına mensup olanlar bile blok halinde ayrı yerleştirildikleri için Osmanlı dönemi boyunca göç ettikleri yerlerdeki ırkdaşlarına yeterince ısınamamışlardır (TBMM ZC, 1934a: 2).

Gerekçede dile getirildiğine göre Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı’ndan (1853-1856) sonra muhacir sorunu ile ilgilenmeye başlamıştır; ancak bu kitlelerin Türk harsına ve milliyetine temessülüne dikkat edilmemiştir. Osmanlı Devleti, aşiretleri de kendi hallerine bırakmıştır. Kimi zaman reis ve ağaların nüfuzlarını artırmalarını sağlamış ve otoritesini beyler yoluyla kurmuştur. Bu bağlamda Osmanlı idaresi, aşiretlerin birbirleriyle ve halk ile yaşadığı çatışmaları da alevlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca metinde ilginç bir tespit yapılarak, Osmanlı idaresinin “aşireti, ağalığı, beyliği tıpkı asrımızın bir komün idaresi muhtarlığı ve belediye reisliği şeklinde gör “düğü belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 2).

Tasarı gerekçesinde Osmanlı idaresinin Meşrutiyet’in ilanından ve Balkan Savaşı’ndan sonra muhacir konusuyla daha fazla ilgilenmeye başladığından söz edilmektedir. Ancak Balkan Savaşı’nın ve Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı mülteci kitlelerinin barındırılması için günü gününe acil tedbirler alma zorunluluğunun, devletin esaslı bir iskân politikası yürütmesini engellediği öne sürülmektedir. Hükümete göre Lozan Barış Konferansı’nın tamamlanması ve cumhuriyetin ilanı sonrasında ortaya çıkan mübadil, mülteci, muhacir yüz binlerce kişinin sorunlarıyla uğraşan Mübadele, İmar ve İskân Müdüriyetinin sekiz yıl süren görevini tamamlamasının ardından artık milli bünyeyi korumaya, sağlamlaştırmaya, mütecanisleştirmeye (homojenleştirmeye), milli harsa ve muasır medeniyete intibakları istenen “nüfus kütleri üzerinde müsmir (verimli) surette Devlet eli ile işlemeğe” ve Türk nüfusunu nitelik ve nicelik olarak geliştirmeye yönelik bir nüfus siyasetinin zamanı gelmiştir (TBMM ZC, 1934a: 2-3).

Gerekçede milli üretimi artırmak amacıyla nüfusun hem yurtdışından gelecek “ırkdaş”larla artırılması, hem de yurtiçinde daha iyi çoğalmasi için insanların bu amaçlara uygun arazilere yerleştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda topraksız halkın durumunun da söz konusu kitleler toprak sahibi yapılarak iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun dışında göçebe Yörük ve aşiretlerin yerleşik hale getirilmesi ve böylece zirai ve sinai

üretimin artırılması planlanmaktadır (TBMM ZC, 1934a: 3).

İskânın dâhili ve harici olmak üzere iki safhadan oluştuğu belirtilmektedir. Dâhili iskân; temdin (medenileştirme), temsil, ülkenin coğrafi, iktisadi, iklimsel şartlarına göre nüfusun tanzimini ve tevzinini (dağıtılmasını) içermektedir. Bu anlamda dâhili iskânın Çingene, göçebe, Yörük ve aşiretler için öngörülmüş olduğu dile getirilmektedir. Bunun dışında anadili Türkçe olmayan kitlelerin oluşmasının önlenmesi, var olanların dağıtılması ve bu yolla kültür birliğinin korunması amacıyla alınacak tedbirlerin uygulanması konusunda hükümet yetki talep etmektedir. Ayrıca bu kanun yoluyla milli bünyenin korunması için ecnebilerin köylerde yaşamasının yasaklanması ve bununla ilişkili olarak şehirle kasaba sınırları içinde de ecnebilerin ilgili yerin nüfusunun %10'unu geçmemesi kararlaştırılmıştır (TBMM ZC, 1934a: 3).

Gerekçede kanun çerçevesinde ülke içerisinde hükümet tarafından dört ayrı bölgenin belirleneceği, bunlardan birinci bölgenin Türk nüfusun teksifi (yoğunlaştırılması), ikinci bölgenin “temsili matlup” (asimilasyonu istenen) nüfusun nakil ve iskânı, üçüncü bölgenin ise yurtdışından gelecek ekonomik durumu belli bir düzeyin üzerindeki Türk muhacirlerin serbestçe iskânları için tahsis edileceği, dördüncü bölgede ise iskân ve ikametinin yasaklanacağı ifade edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 3).

Hükümet, hem dışardan gelenlere hem de içerde göç ettirilenlere birtakım yardımlar yapmayı düşünmekte ve böylece halkın iskân politikasına olan rağbetinin artacağına inanmaktadır. Ayrıca tasarının kanunlaşması halinde 1771 sayılı *Mübadele ve Teffiz İşlerinin Kati Tasfiyesi ve İntacı Hakkında Kanun*¹ ile 716 sayılı *Borçlanma Kanunu*'nun hükümleri saklı kalmak kaydıyla çeşitli kanun metinlerinde dağınık halde bulunan iskân mevzuatı kaldırılarak, bu konuya ilişkin bütün hükümler bu kanunda toplanmış olacaktır. Son olarak hükümet, tasarı gerekçesinde bu kanun ile iki ana amacı gerçekleştirmek istediğini dile getirmektedir. Bunlardan birincisi hükümetin uzun zamanda gerçekleşeceğini düşündüğü Türk milli hars birliğinin sağlanmasıdır. İkincisi ise ülkede üretimin temel unsuru olarak gördüğü nüfusun gelişimini sağlamaktır. Buradaki gelişim hem nüfusun çoğalması hem de ekonomik durumun iyileşmesi anlamındadır (TBMM ZC, 1934a: 4).

---

¹ 19 Mart 1931'de kabul edilen söz konusu kanun, Lozan Barış Konferansı sırasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan *Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol* uyarınca Türkiye'ye gelen mübadillerin iskânına dair alınmış kararları ve uygulamaları sonuca bağlamaktadır. Söz konusu uluslararası belgenin içeriği ile ilgili olarak bkz. (Fırat, 2002: 331-334).

4. İskân Kanunu Muvakkat Encümeni Mazbatası

Hükümetin meclise sunduğu tasarı başlangıçta 40 maddedir. Ancak İskân Kanunu Layihası Muvakkat Encümeni, tasarı üzerinde önemli değişiklikler yapmıştır. 27 Mayıs 1934’de meclise sunulan Encümen mazbatasında, tasarı 55 maddeden oluşmaktadır. Meclisteki kanun tasarısı ile ilgili yapılan görüşmelerde ise çok fazla değişiklik yapılmamıştır. Bununla birlikte tasarı, 52 madde halinde kanunlaşmıştır.

Tasarı gerekçesi gibi Encümen mazbatası da bir tarihsel anlatı ile başlamaktadır. Türklerin Orta Asya’dan yaptıkları göçlerle Batıdaki soylara ışık ve uyanıklık getirişinden bahsedilmekte, böylece bugünkü medeniyetin temellerinin kurulduğu söylenmektedir. Hükümetin tasarı metninde olmayan önemli bir unsur, Türklerin anayurdu olarak Anadolu’nun gösterilmesidir. Ayrıca Osmanlı’nın kuruluşundan da yalnızca bir cümle ile söz edilmiş ve önceki metnin aksine Osmanlı’nın ilk dönemlerinin olumlanması gibi bir yaklaşım da benimsenmemiştir (TBMM ZC, 1934a: 5).

Bunun nedenini hükümetin, 2 Mayıs 1932’de meclise sunulan kanun tasarısının “Türk Tarih Tezi”nin henüz tamamen oluşturulmamışken hazırlanmış olmasına bağlamak mümkündür. Aslında bu konudaki ilk adım, 1930’da Türk Ocağı Türk Tarihi Heyeti’nin aralarında Afet (İnan), Yusuf Akçura, Sadri Maksudi (Arsal) ve Reşit Galip’in de olduğu bazı üyeleri tarafından hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları* (1999) adlı çalışmadır. 15 Nisan 1931’de de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti’nin kurulmasıyla bu konudaki çabalar kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bununla birlikte Türk Tarih Tezi’nin sınırlarının çizilerek, nihai halini alması ve bir bakıma resmi tarih anlayışı olarak ilan edilmesi 2-11 Temmuz 1932’de düzenlenen Birinci Türk Tarih Kongresi’nde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte encümenin mazbatasının meclise sunulduğu 1934 Mayıs ayı itibariyle artık Türk Tarih Tezi’nin içeriği netleştirilmiş durumdadır. Bundan dolayı mazbatada, yeni geliştirilen tarih anlayışının ana unsurlarından olan, bir Türk yurdu olarak Anadolu’nun benimsetilmesi ve Osmanlı döneminin olabildiğince üzerinden atlayarak daha eski çağlara vurgu yapılması hedeflerine uygun bir söylemin benimsendiği görülmektedir.

Mazbatada Türklerin önemli bir gücünün parlak bir medeniyet kurması, çabuk üremesi ve medeniyet yayması olduğu belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 5). 1877’den beri Türkiye’ye göçenlerin gelişigüzel dağıtılmasının Türk kültürü için yarattığı sorunlara değinilmekte, Osmanlı döneminde “katıksız Türk” diye tanımlanan Yörük ve Türkmenlerin yerleştirilmemesi eleştirilmekte, imparatorluğun hiçbir zaman muhacir olarak gelenleri Türklüğün büyük varlığı içinde eritmeye çalışmadığı tespiti yapılmaktadır. Ayrıca doğu sınırlarında dönüp dolaşan gezici oymakların idaresinin hiç

düşünülmemiş olmasından yakınılmaktadır (TBMM ZC, 1934a: 6). Bu son ifadede kastedilenlerin Kürtler olduğu rahatlıkla düşünmek mümkündür.

Mazbatada Lozan Barış Konferansı sonrasında ülkeye gelenlerin Türkiye’de bu konuyla ilgili bir mevzuatın oluşmasını sağladığı, artık yurtdışında kalan soydaşların ülkeye alınma zamanının geldiği, söz konusu mevzuatınsa bu iş için yeterli olmaması nedeniyle böyle bir kanuna ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 6).

Mazbatada, nüfus yoğunluğunun en fazla Doğu Karadeniz’de bulunduğu ve bu bölge dışında toprakların verimliliği açısından diğer bölgelerin yeterli yoğunluğa ulaşmamış olduğundan söz edilmektedir. Encümen özellikle Birinci Umumi Müfettişlik² diye tanımlanan bölgenin bomboş olduğuna dikkat çekmektedir. Gelenlerin daha çok çiftçi olmasından ötürü mazbata metninde ülkenin zirai açıdan ele alındığı ve bu bağlamda Doğu Karadeniz dışında toprak darlığının olmadığı belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 7).

Encümen, kanunun sadece muhacir getirerek yerleştirmek amacıyla hazırlanmadığını, “binlerce yıldan beri dönüp dolaşan dağınık Türkleri topraklayarak artık bu göçebe yaşayışına bir son vermek ve kültür işini kökünden kesmek için” yapıldığının altını çizmektedir (TBMM ZC, 1934a: 8).

5. İskân Kanunu Hakkında TBMM’de Yapılan Görüşmeler

İskân Kanunu tasarısı mecliste 7 ve 14 Haziran 1934’te yapılan iki oturumda görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Bu görüşmeler sırasında söz alan kimi mebusların yaptıkları değerlendirmeler kanunun ruhunu anlamak için önem taşımaktadır. Bu çerçevede örneğin Kütahya Mebusu Naşit Hakkı Bey, kanunun ülkede hür, zengin ve sağlam nesilleri yaşatacak, Türk olmanın şerefini bu topraklarda yaşayanların iliklerine kadar işletecek kadar değerli olduğunu söylemiştir. Kanunla birlikte ülkü, dil, kültür birliğine tezat bir gayri tabiiyet olarak gördüğü aşiretin, şeyhliğin, beyliğin kaldırılacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca Naşit Hakkı Bey, her Türkün kendine ait bir toprağı olması gerektiğini, ancak devletin elinde verilecek toprak kalmadığını, bu yüzden sahipsiz kalmış topraklara yönelmek gerektiğini dile getirmiştir. Bundan başka devletin istimlak yoluyla da topraksız köylülere toprak dağıtmasını savunmuştur (TBMM ZC, 1934b: 67).

Samsun mebusu Ruşeni Bey ise Osmanlı döneminde yapılan hatalardan

---

² 25 Haziran 1927’de TBMM’de kabul edilen *Umûmî Müfettişlik Teşkiline Dâir Kânun* ile kurulan Birinci Umumi Müfettişlik, Elazığ, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini kapsamaktadır (Koçak, 2010: 54, 72).

yakınmıştır. Ruşeni Bey'e göre tasarı gerekçesinde de ifade edildiği gibi, Osmanlı Devleti ilk dönemlerinde "devşirme usulü tımar ve zeamet kaideleri[y]le pek az zaman zarfında yabancı ülkelerde milyonlarca yabancı insanlar Türk istilâsına âşık olmuşlar, Türk ülküsüne katılmışlar, Türk kültürü ile kaynaşmışlar, Türk kanına girmişler ve çok faydeli Türk olmuşlardır. O devirlere göre en uygun olan bu temsil sistemleri[y]le bu kadar faydeli neticeler alınmış iken daha sonraları İmparatorluk yalnız dini benimsemiş ve bütün ayrılıkları başıboş bırakmıştır." Bundan dolayı tamamen "bir kozmopolit dünyası olmuş" Osmanlı İmparatorluğu'nda "Müslüman olan muhtelif soylar ile yabancı diller konuşan Türkler İmparatorlukta ayrı ayrı kümeler ve milletler halinde ayrı duygular, ayrı diller, ayrı âdetler ve hatta ayrı elbiselerle birbirinden ayrılmıştı[r]" (TBMM ZC, 1934b: 69).

Ruşeni Bey, Rus Çarlığı'nın baskısı yüzünden Osmanlı topraklarına gelen 840.000 Çerkez'in yanı sıra Abazaların, Gürcülerin ve Lazların durumunu da buna örnek göstermektedir. Buna göre "imparatorluk, her şeyde olduğu gibi onların kendi dillerinde kalmalarına gayret etmiş ve o suretle yaşatmıştır. (...) köylerine Gürcü köyü, Çerkez köyü, Abaza köyü adını koymuştur. Lazistan dünyada yokken Osmanlı İmparatorluğu bir Lazistan yaratmıştır. Kafkasya'dan hicret etmiş en saf bir kanla Türk olan bu kardeşlerimize Laz demiştir." Bu kozmopolit yapıdan dolayı İttihat Terakki döneminde "Türklük duygusu başladığı zaman derhal (...) Çerkez kulübü, Boşnak kulübü" gibi birçok kulüp kurulmuştur (TBMM ZC, 1934b: 69).

Bunun yanı sıra Ruşeni Bey, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rusya'nın bir baskı rejimi olmakla birlikte uyguladığı Ruslaştırma politikasından da beğeniyle bahsetmiştir. Söz konusu politikayı (her şeyden önce Türk-Tatar kavimlerine yönelik uygulanmış olmasına rağmen) övmüş, eğer devrim olmasaydı Ruslaştırmanın o dönem itibariyle büyük oranda başarılı olacağını iddia etmiştir. Ruşeni Bey'e göre "Rusya'da Memede, Mamilof denmiş, Ağaya, Ağayef, Hacıya, Gcinski denmiş ve böylece isimlerine varıncaya kadar her şey Ruslaştırılmağa çalışmıştı[r]." Oysa "son 3-4 asır zarfında saltanatın yarattığı hastalık maalesef Türk kanına yerleşmiş ve Türk yabancı Müslüman soyları arasında kaldıkça Türklüğünü unutarak o soylara karışmağa" başlamıştır. Bu nedenle Mısır, Filistin ve Suriye'de Araplaşan Türklerin sayısı yüzbinleri bulmuştur. Hâlbuki "ferdin midesi olduğu gibi milletlerin de midesi vardır. O da kümeleri ve insanları yiyerek yaşa[maktadı]r" (TBMM ZC, 1934b: 69). Dolayısıyla Ruşeni Bey, asimilasyonun bir millet için yaşamsal olduğuna inanmaktadır.

Ruşeni Bey, ayrıca temsil kuvveti az olan yerlerde nüfus kümelerinin bozulmadığını düşünmektedir. Mısır, Filistin ve Suriye'deki Alman ve

Yunanları örnek vererek, yurtdışındaki Türklerin de onlar gibi asimile edilmeden yaşayabilmesi için çalışması gerektiği ileri sürmektedir. Ona göre yurtdışındaki Türkler kendi okulları, dilleri, kültürleri ile yaşamalı, sağlam koloniler kurmalıdır. Bunun yanı sıra Ruşeni Bey, imparatorluk devrinde dini ve dili ayrı soyların Türklüğe düşmanlıkla yetiştiğini, ancak artık bunun Mustafa Kemal'in önderliğinde aşılabileceğini ve bu soyların da Türkleşeceğini söylemiştir (TBMM ZC, 1934b: 70).

Ruşeni Bey, adlarını anmadan Yahudileri kastederek, kanunun bu grup için uygulanmasının bir anlam ifade etmeyeceğini, bu topluluğun olduğu haliyle Türklere karıştırılması gerektiğini belirtmiştir. Böylesinin her iki taraf için de faydalı olacağına inanmaktadır (TBMM ZC, 1934b: 70).

Kanun tasarısı hakkındaki tartışmaların çoğu, Türkçede arılaşma çalışmaları ve bunun nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği üzerine yapılmıştır. Bu çerçevede kanun metinde hangi kelimelerin kullanılmasının doğru olacağı uzun uzun tartışılmıştır. Bunun nedeni tasarının dildeki arındırma çabalarının başlamasının ardından ilk öz Türkçe resmi metin girişimlerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu işle görevlendirilmiş kurum olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti de zaten 12 Temmuz 1932 itibariyle kurulmuştur.

Bu mesele mebuslar açısından o kadar önemli görülmiştir ki, kanun tasarısının ele alındığı meclisteki ilk oturumun sonunda tasarı metni, dilinin yeniden gözden geçirilmesi amacıyla encümene gönderilmiştir³ (TBMM ZC, 1934b: 76-77). Bir hafta sonraki oturum sırasında da yine daha çok dil üzerine tartışmalar yaşanmıştır.

İkinci oturumun ilgi çekici bir önerisi Muş Mebusu Hasan Raşit Bey'den gelmiştir. Hasan Raşit Bey, kanun metnindeki soy ve ırk kavramlarına karşı çıkmıştır. Ona göre ülkeye dışarıdan gelenler ırken zaten Türk'türler, yalnızca Türk kültürüne bağlı değildirler ve bazıları da Türkçe konuşmamaktadır. Bu yüzden Hasan Raşit Bey metinde Türk kültürü ve dili tabirinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak kanunda bu yönde bir değişiklik yapılmamıştır. Yalnızca tasarıdaki soy kavramı yerine daha açıklayıcı olduğu gerekçesiyle ırk kavramı tercih edilmiştir (TBMM ZC, 1934b: 144-145; Beşikçi, 1977: 175-176).

6. İskân Kanunu

Kanunda Türkiye bölgelere ayrılmıştır. Hükümetin tasarısında dört bölge

---

³ Meclisteki görüşmelerde söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey de bu kanunun memlekette büyük bir davanın çözülmesi için yapıldığını fakat meclisin önüne "iyi talihin eseri olarak bir diğer davanın halli ile müştereken" (dil davasının) geldiğini söylemiştir (TBMM ZC, 1934b: 140).

söz konusudur, ancak encümen bunları üçe indirmiştir. Metnin mecliste yasalaşan nihai halinde de üç bölge söz konusudur. Bu bölgelerden birincisi, kanuna göre Türk nüfusunun tekâsüfü (yoğunlaşması) istenen yerler olarak tanımlanmakta ve esasen Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeleri kapsamaktadır. İkinci bölge Türk kültürüne temsili istenen nüfusun göç ettirileceği yerleri ifade etmekte ve Türkiye'nin batısını kapsamaktadır. Üçüncü bölge ise kanunda “yer, sıhhat, iktisadi kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri[y]le boşaltılması istenilen” iskân ve ikametinin yasaklandığı yerleri içermektedir. (İskân Kanunu, 1934) Buradaki amacın olası Kürt isyanlarını önlemek olduğu söylenebilir. Üçüncü bölge kapsamındaki yerlerin neredeyse tamamı Kürtlerin yoğun yaşadığı yörelerdedir. Bu yerlere örnek vermek gerekirse Diyarbakır'ın bazı kısımları, Kars'ın güneyi, Van, Ağrı, Sason ile Bingöl, Bitlis ve Muş'un bazı kesimleri bu bölgeye dâhildir (Beşikçi, 1977: 133).

Kanunun birinci bölümünde öncelikle muhacir ve mülteci kavramları tanımlanmaktadır. Buna göre Türkiye'de yerleşmek amacıyla ülke dışından gelmek isteyen “Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler” muhacir olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp bir zorunluluk nedeniyle geçici olarak oturmak için sığınanlar ise mültecidir. Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe Çingeneler ve ülke dışına çıkarılmış olanlar muhacir olarak kabul edilmeyecektir. Bu durumda olmayanlardan Türkiye'de yerleşmek isteyenler de muhacir muamelesi görecektir (İskân Kanunu, 1934).

Bununla ilgili olarak Encümen mazbatasında hükümetin bütün Çingenelerin kabul edilmesini teklif ettiği belirtilerek, Balkanlarda ve özellikle Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Çingenelerin bulunduğunu ve bunların Türkçeden başka bir dil bilmedikleri ifade edilmektedir. Bulgaristan yönetiminin Çingenelere siyasi haklar vermek istemediği için pek çok Çingene olmayan kişiyi de bu şekilde adlandırarak siyasi haklardan mahrum bıraktığı ileri sürülmektedir. Buna göre “Bulgaristan'da Çingene denilen bu çalışkan insanlar, hayvancılık, ziraat ve ziraat sanatları işlerinde çok ileridirler. Bu güne kadar bin bir işkence gördükleri halde Türklüklerini bırakmamışlar ve onunla iftihar etmişlerdir. Bunlardan oturucu olanların alınması ve yalnız gezginci olanların alınmaması daha yararlı görülmüştür” (TBMM ZC, 1934a: 8).

Kanunun 7. maddesine göre “Türk ırkından olup” iskân yardımı istemeyen muhacir ve mülteciler, ülke içinde istedikleri yere yerleşmekte serbesttirler. İskân yardımı isteyenler ise hükümetin göstereceği yerlere gitmek zorundadırlar. Türk ırkından olmayanlarsa yardım istemeseler bile hükümetin göstereceği yere yerleşmek ve hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmak

zorundadırlar (İşkân Kanunu, 1934).

Türkiye içinde toprağın darlığı ve elverişsizliği gibi sebeplerle geçim sıkıntısı çeken köyleri, hem meskûn hem de göçebe üçüncü bölge halkını, “yaşayış ve sıhhat şartları elverişli olan yerlere nakletmeğe; evleri dağınık köyleri daha uygun merkezlerde toplamağa” Dâhiliye Vekili yetkilidir. (8. madde) Dâhiliye Vekili ayrıca, Türkiye vatandaşı “gezginci Çingenerleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri, toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirme sureti[y]le Türk kültürlü köylere dağıtıp yerleştirmeğe; casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa ve ecnebi tebaası gezginci Çingenerleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri millî sınırlar dışına çıkarmağa” da yetkilidir (9. madde) (İşkân Kanunu, 1934). Encümen mazbatasında, 9. maddeyle Çingenerlerle Türk kültürüne bağlı olmayan göçebelerin süratle anadillerini unutmasının ve Türklerle karışmasının amaçlandığı belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 10).

Kanunla ilgili olarak Beşikçi'nin dikkat çektiği önemli bir nokta yerleştirmelerin çekirdek aileler baz alınarak yapılmasıdır (Beşikçi, 1977: 149). Nitekim 16. maddede buna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre “karı ve koca bir aile olarak iskân edil”mekte, “evli çocuklar ve evli torunlar başlı başına bir aile olarak iskân”a tabi tutulmaktadır. Aynı maddede Türk muhacir ve mültecilerin hısım ve akrabalarının buldukları yerde iskân edilecekleri ifade edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934). Dolayısıyla Türk olmayan geniş ailelerin bir bakıma dağıtılarak daha hızlı temsil edilmelerinin hedeflendiğini söylemek mümkündür.

Kanunun 10. maddesinde aşiretlerin, aşiret reisliğinin, beyliğin, ağalığın, şeyhliğin ortadan kaldırıldığı ve bunların topraklarına devlet tarafından el koyulduğu beyan edilmektedir. El koyulan bu toprakların muhacirlere dağıtılması kararlaştırılmıştır. Bu kanunun neşrinden önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri veya ülke sınırları yakınında oturmalarında güvenlik bakımından mahzur bulunanları uygun yerlere naklettirip yerleştirme yetkisinin İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Dâhiliye Vekilinde olduğu ifade edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934).

11. maddeyle anadili Türkçe olmayanların belli bir işkolu, mahalle veya köyde kümelenmesi yasaklanmıştır. Ayrıca “Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasî, içtimaî ve inzibatî sebeplerle İcra Vekilleri Heyeti karar[ıy]la, Dâhiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur.” Toplu olmamak şartıyla başka yerlere nakletme ve vatandaşlıktan çıkarma da bu tedbirlere dâhildir (İşkân Kanunu, 1934).

Encümen mazbatasından encümende bu madde üzerinde çok durulduğu

ve bu konuda birçok farklı fikir öne sürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mazbatanın ilgili kısmı oldukça dikkat çekicidir:

“Memlekette ekim (kültür) ve kan birliğini temin edecek olan bu kısım çok mühim olduğundan bu hususta hükümeti kuvvetli salâhiyetlerle teçhiz etmek lüzumlu görülmüş ve hükümete bu işlerde lüzumunda, toptan olmamak kayd[ı]yla, göç ettirmek ve tabiiyetten de düşürmek salâhiyetleri verilmiştir. Aynı zamanda nazik olan bu işin daha selâmetle yürümesini temin için bu husustaki tedbirlerin icra vekilleri heyetinden de geçirilmesi lüzumlu görülmüştür.

Encümen bu böl[ü]me çok tevakkuf etmiş ve işi çok inceden eşelemiş olup bu hususta çok tafsilatlı hükümler de koymayı düşünmüştür. Mesela: herhangi başka bir dil konuşanlar veya başka ekime bağlı bulunanların yaşadığı kazalarda büyük ve küçük kaza memurlarının ve o kaza vilayeti amirlerinin bu dil konuşan veya başka ekime bağlı bulunanlardan olmasını; çarşı, pazarlarda, meydanlarda, bütün umumi yerlerde Türkçeden başka bir dil konuşulmasını; beş yıl, on yıl, yirmi yıl gibi atamaklı muayyen müddetlerde önce umumi yerlerde, sonra, çatı altında müşterek yerlerde, daha sonra evlerde ve en sonra her yerde Türkçeden başka dil söylenmesini yasak etmek ve başka kıyafet taşınmasını, başka âdetleri, başka oyunları, başka türkü ve şarkıları velhasıl başkâliğa delalet eden her şeyi kaldırmak gibi hükümler konmak istenmiştir. Ancak gaye yurttaki bu yurttaşları darıltmak ve bizden uzaklaştırmak olmayıp bilakis bunları bizlere yakınlaştırmak, ısındırmak ve tamamen içimize almak olduğundan konacak bu umumi hükümlerin tatbikinde bazı yerlere uygun gelip bazı yerler için elverişli olmayacağı hesaba katılmış tatbiki nazik olan bu işin yerine, zamanına, gidişine ve lüzumuna göre tedbirler düşünüp yapmasını hükümete bırakmak daha faydalı görülmüştür. Ancak yurt için, yurttaki birliği temin için çok lüzumlu ve hatta zaruri görülen bu işi hükümetin ihtiyarına bırakmak da doğru görülemediğinden bu iş hükümete mecburi bir vazife olarak verilmiştir. Hükümet bu birliği temin hususunda lüzumlu tedbiri mutlak yapmakla mükelleftir. Yurt işlerinin birinci sırasında ve hatta bu sıranın da başında bulunan “dil, ekim, kan birliğini temin işi” her türlü mülahazaların üstünde tutularak çok dikkat ve ihtimamla işlenmek en yüksek bir yurt borcudur” (TBMM ZC, 1934a: 11-12).

Bunun dışında yine 11. maddeyle ecnebilerin kasaba ve şehirlerde belediye sınırları içinde toplam nüfusun %10'unu aşmaması ve ayrı mahalleler kuramaması da kararlaştırılmıştır (İskân Kanunu, 1934).

Kanunun 12. maddesinde Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenen

birinci bölgedeki yerlere yeniden hiçbir aşiretin veya göçebenin girmesine, Türk kültürüne bağlı olmayanların yeniden yerleşmesine izin verilmeyeceği ifade edilmektedir. Bu yerlerde “soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler[in] ve aşiretler”in, ahalisi Türk kültürüne bağlı yerleşim yerlerinin yakınına yerleştirilmesi öngörülmektedir. Yurtdışından gelen Türk költürlü muhacirlerin, iklim ve yaşayış şartları da göz önünde bulundurularak bu bölgedeki yerlere yerleştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca yurtiçinde, o bölgede çalışan memurların veya diğer kişilerin de buralara yerleşmesi teşvik edilmektedir (İşkân Kanunu, 1934).

15. maddeye göre ülke içinde başka yere nakledilenlerle kendi kendine ülkeye gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyacı olanlara yiyecek, barınma, yakacak, ulaşım, tedavi vb. yardımlarda bulunulacaktır. Hatta bu kişilere askerlik muafiyeti gibi birtakım başka kolaylıklar da tanınmaktadır. (38. madde) Yurtdışından devletin kendisinin getirttiği muhacirlere yapılan yardımlar ise bu kişilerin ihtiyaç duyup duymamalarına bakılmaksızın parasız yapılmaktadır (İşkân Kanunu, 1934).

İşkân Kanunu çerçevesinde yerleştirilenlere kanundaki cetvele göre toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca iskân edilen ailelere nüfus ve ihtiyaçlarına göre ev veya ev yapılacak yer, yapı malzemesi, bağ, bahçe, dükkân, çift hayvanı, alet, edevat, tohumluk vb. de verileceği belirtilmektedir. Kanunda yapılacak gayrimenkul yardımlarının kişilerin eğitim durumuna bağlı olarak artırılması öngörülmüştür (17.-18. ile 20-21. maddeler) (İşkân Kanunu, 1934).

39. maddeye göre birinci ve ikinci bölgede iskân edilenlere yapılan alet, edevat, tohumluk gibi yardımlar karşılıksızdır. Birinci bölgeye iskân edilenlere verilen toprak ve yapılar parasızken, ikinci bölgede iskân edilenlere ise söz konusu gayrimenkul yardımı devlete borçlandırılarak yapılmaktadır. Borçların 8 yıl sonra başlamak üzere 20 yılda ödenmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla borçlar 28 yılın sonunda bitecektir. Ayrıca 30. maddeye göre on yıllık bir süre içinde verilen gayrimenkullerin satılması, haczedilmesi vs. de yasaklanmıştır. İşkân Kanunu yoluyla yerleştirilenler için on yıllık bir zorunlu ikamet de öngörülmüştür (29. madde) (İşkân Kanunu, 1934).

Kanunda iskân bölgelerinde ihtiyaca göre değişiklik yapılması Dâhiliye Vekilliği'nin teklifiyle hükümetin kararına bırakılmıştır (1. madde) (İşkân Kanunu, 1934). Encümen mazbatasında dile getirildiği üzere, “yıllar geçip de artık Türk kültüründe yoğurulmuş ve birkaç kuşak sonra evlenme ve birbirine kaynaşma yol[u] ile ayrılık kalmamış olunca nüfus yay[ı]lım mıntıklarında değişiklik yapılması zarureti hâsıl olacağından” böyle bir hüküm öngörülmüştür (TBMM ZC, 1934a: 9).

7. Kanunun Uygulanması

Encümen mazbatasında iskânla ilgilenecek bir teşkilatın kurulması önerilmiştir. Merkezde Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'ne bağlı biri kültür diğeri iskân işlerinden sorumlu iki şube oluşturulması ve söz konusu teşkilatın varlığının geçici olması öngörülmüştür. Ayrıca teşkilatın işin boyutuna göre genişleyip daralacağı ve yerleştirmenin yapıldığı yere göre taşra teşkilatının yer değiştireceği belirtilmektedir (TBMM ZC, 1934a: 18). Dolayısıyla oldukça esnek bir örgüt kurulması hedeflenmiştir.

Ancak tasarı kanunlaşırken söz konusu hükümlere yer verilmemiş, kanunun uygulanmasından valiler ve kaymakamlar ile umumi müfettişlik teşkilatının olduğu bölgelerde umumi müfettişler sorumlu tutulmuştur (44. ve 47. maddeler) (İskân Kanunu, 1934).

Bunun yanı sıra 42. maddeyle Dâhiliye Vekilliği bünyesinde, Dâhiliye vekilinin veya vekil tayin edeceği kişinin başkanlığında Dâhiliye, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye, Maarif, İktisat, Ziraat, Sıhhat ve İçtimâî Muavenet vekillikleri ile Ziraat Bankası tarafından seçilecek kişilerden ve uzmanlıklarından yararlanmak üzere Dâhiliye Vekâleti tarafından dışarıdan alınacak en çok üç kişiden oluşan Merkezî İskân Komisyonu kurulmuştur. Merkezi İskân Komisyonu'nun, ülkeye geleceklerin veya ülke içinde nakledileceklerin iktisadi, içtimai, sıhhi şartlara göre düzenlenmiş yerleşim yerlerini tetkik etmek; birinci ve ikinci iskân bölgeleri hakkında tetkiklerde bulunmak; iskâna yarayacak toprak ve yapıları araştırıp bulmak; muhacirlerin sevk şartlarını incelemek; iskân tahsisatının sarf yerleri hakkında görüş bildirmek; iskân edilenlerin sevkleriyle ve üretici hale gelinceye kadar bakımlarıyla ilgilenecek olan devlet kurumlarının yardımlarını ve çalışma birliğini sağlamaya yönelik tedbirleri düşünmek gibi görevleri vardır. Bununla birlikte komisyonun kararları istişari niteliktedir (İskân Kanunu, 1934).

İskân Kanunu'nun kabul edilmesinin hemen sonrasında Dâhiliye Vekâleti'nin içyapısında da değişikliğe gidilmiştir. Daha önce 19 Mayıs 1930'da kabul edilen 1624 sayılı *Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun*'un 8. maddesine göre üç şubeden oluşan Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'nün Birinci Şubesi, "göçebe ve aşiretlere ve hariçten getirilecek muhacirlere ait iskân mıntıkalarının tayini, bunların nakli, sevki ve" üretici hale getirilmeleriyle ve topraksız köylülere toprak dağıtılmasıyla görevlidir. Ancak 5 Temmuz 1934'te kabul edilen 2577 sayılı *Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerinin Tadiline Ait Kanun* ile Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü dört şubeye ayrılmış, Birinci Şube İskân Kanunu hükümlerine göre muhacirlerin,

mültecilerin, göçebelerin ve nakledilenlerin yerleştirilmesi, üretici hale getirilmesi, yerleşim yerlerinin belirlenmesi, “topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere toprak dağıtılması, eski iskân işlerinin tasfiye edilip bitirilmesi” ile görevli kılınmıştır. İkinci Şubeyse “memleket içinde vatandaşların kültür cephesinden her türlü vaziyetlerini araştırmak, (...) İskân Kanunu’nun 8, 9, 10 ve 11inci maddelerine göre lüzumlu görülen tedbirleri” uygulamak, “hariçteki Türk kan veya kültürüne bağlı olanlardan geleceklerin vaziyetlerini tetkik etmek, yurdun iskâna elverişli ve verimli topraklarını (...) tespit etmek” ile görevlendirilmiştir. Dolayısıyla İskân Kanunu sonrasında artacak iş yükü nedeniyle, iskân işlerinin görünen o ki iki ayrı şube halinde ele alınması gerekli görülmüştür. Dâhiliye Vekâleti İskân Umum Müdürlüğü, kanunun uygulanmasına dair 7 Ağustos 1934 tarihli ve 15035/6559 sayılı *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*’i valiliklere göndermiştir. Burada kanunda, tasarı gerekçesinde, encümen mazbatasında ve hiç bir meclis oturumunda geçmeyen Kürt ifadesi açıkça kullanılmıştır. Tamime göre Türk ırkından olanlara veya Türk kültürüne dâhil olup Türkçe konuşup, Türkçeden başka dil bilmeyenlere hemen muhacir kâğıdı verilecek ve bu kişiler hemen vatandaşlığa alınacaktır. Pomaklar, Boşnaklar, Tatarlar, Karapapaklar da aynı uygulamaya tabi olacaktır. Yabancı Kürtler, Araplar, Arnavutlar, Türkçeden başka dil konuşan Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler ise vatandaşlığa alınmayacak, bu kişilere muhacir kâğıdı verilmeyecek ve yabancı muamelesi yapılacaktır. Müslüman Gürcü, Lezgi, Çeçen, Çerkez ve diğer Türk kültürüne bağlı sayılan Müslümanlar içinse ilgili kişi hakkında merkezden alınacak emre göre vatandaşlık verilecektir. Tamimde ayrıca soyca Türk olmayan Türkçeden başka dil konuşanların kanunun 11. maddesinde belirtildiği gibi serpiştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Beşikçi, 1977: 177-178).

Söz konusu tamimin yanı sıra İskân Kanunu’ndaki Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşmasının istendiği birinci bölgedeki yerlere Türk kültürüne bağlı olmayanların yeniden yerleşmesine izin verilmemesine ilişkin hükmün (12. madde) uygulanmasıyla ilgili olarak 24 Kasım 1939’da *2510 Sayılı Kanunun 12. Maddesinin A Fıkrasının Nasıl Uygulanacağına Dair Talimatname*⁴ yayınlanmıştır (Beşikçi, 1977: 179-183).

---

⁴ Söz konusu talimatnameden birkaç ay önce, 5 Temmuz 1939’da kabul edilen bir kanun ile İskân Kanunu’nun 12. maddesi A fıkrasında değişikliğe gidilmiştir. İlgili fıkra kısaltılmış, bununla birlikte daha önce Türk kültüründen olmayanların birinci bölgeye yerleşmesine izin verilmeyeceğinden söz edilirken, artık “Türk soyu ve kültüründen olmayan” ifadesi tercih edilmiştir (İskân Kanununun 12 nci Maddesini Kısmen Değiştiren ve 17 ve 23 üncü Maddelerine Birer Fıkra Ekleyen Kanun, 1939).

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yayınlanan On Beşinci Yıl Kitabı'nda (1938) belirtildiğine göre İskân Kanunu hükümleri uyarınca 1934'den 1937'nin sonuna kadar yurtdışından 38.530 hanede 144.073 kişi ülkeye gelmiştir. Bunlardan 17.644 hanede 68.973 kişi Romanya'dan, 18.046 hanede 64.795 kişi Bulgaristan'dan, 2217 hanede 8538 kişi Yugoslavya'dan ve 623 hanede 1767 kişi de diğer yabancı ülkelerden gelmiştir. Gelenlerden 22.768 hanede 84.675 kişi Trakya vilayetlerine, 13.639 hanede 51.381 kişi Kuzey ve Orta Anadolu vilayetleriyle Ege sahillerine, 2123 hanede 8017 kişiye Doğu vilayetlerine iskân edilmiştir. Aynı dönemde İskân Kanunu çerçevesinde “muhacir ve mültecilerle, memleket dâhilinde naklen iskân olunanlar, topraksız veya az topraklı yerli çiftçiler, yerleştirilen göçebeler, seylap (su baskını) ve heyelan gibi afete uğrayanlardan 88.695 aileye 2.999.825 dekar arazi tevzi olunmuştur.” Bu kapsamda muhacir ve mülteci 28.536 aileye 1.151.690 dekar, ülke içinde nakledilen 2426 aileye 149.021 dekar, “topraksız veya az topraklı yerli çiftçi” 48.411 aileye 1.517.235 dekar, göçebe 7886 aileye 129.388 dekar, afetzede 1436 aileye 52.491 dekar toprak dağıtılmıştır. Bunun yanı sıra 1934'ten 1938 Mayısına kadar İskân Kanunu çerçevesinde “15.770 çift hayvanı, 231 at, 18.874 pulluk, 1782 araba ve 18695 lira döner sermaye”, 12.489'u Trakya'da, 6171'i diğer vilayetlerde olmak üzere toplam 18.660 ev dağıtılmıştır⁵ (Cumhuriyet Halk Partisi, 1938: 396, 402).

8. İki Farklı Yaklaşım ve Kanunun Değerlendirmesi

İskân Kanunu hakkında iki önemli görüşe değinmek gerekir. Söz konusu görüşler esasen kanunla ilgili olarak ortaya atılmış iki farklı temel tezi ifade etmektedir. Bunlardan ilki İsmail Beşikçi'ye aittir. Beşikçi'ye göre Kürtlerin yaşadığı bölgeler, Lozan Barış Konferansı'nda rahatça sömürgeleştirilebilmek için dört devlet arasında paylaşılmıştır: Türkiye, İran, Fransa (daha sonra Suriye), İngiltere (daha sonra Irak). Bu bağlamda Beşikçi, İskân Kanunu'nun da esasen Türk egemen sınıflarının Türkiye'ye kalan parçayı sömürgelestirmesi amacını taşıdığını iddia etmektedir. Bu amaç doğrultusunda kanunla Kürtlerin yaşadığı yöreler boşaltılarak, buralara

---

⁵ Bu dönemde muhacirlerin iskânına ilişkin başka düzenlemelerin de yapıldığını belirtmek gerekir. Örneğin bu kanunlardan biri İskân Kanunu ile aynı dönemde 7 Haziran 1934'te kabul edilen 2502 sayılı *Kars Vilâyetile Bayazıt, Erzurum, Çoruh Vilâyetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkındaki Kanun*'dur. Bu kanun kabaca uzun bir süre Rus denetiminde kalmış yerleri kapsamaktadır. Burada Rusların terk ettiği gayrimenkullerin yerel çiftçilere verilmesi ve bir kısım gayrimenkulün de yerleşmeleri için muhacirlere bırakılması amaçlanmıştır (TBMM ZC, 1934b: 35-37).

Türk kültürüne bağlı çiftçilerin yerleştirilmesi öngörülmektedir (Beşikçi, 1977: 149-150, 154-155, 186, 198-199, 206-207, 209-210).

Ayrıca Beşikçi'ye göre söz konusu kanunun yapılma amaçlarının biri de Kürtlerin asimile edilmesidir. Bu da Kürtlerin mecburi iskâna tabi tutularak, Türk kültürlü yerleşim yerlerine serpiştirilmesiyle gerçekleştirmek istenmektedir (Beşikçi, 1977: 138, 152-153). Beşikçi kanunun bir başka önemli amacının da Kürt egemen sınıflarını tasfiye etmek olduğu kanısındadır. Aşiretlerin kaldırılmasına dair maddeler ve bunların topraklarına el konulmasının, esasen Türk egemen sınıflarının Kürtlerin yaşadığı bölgelerde yerli egemen sınıfların kendilerine siyasi alternatif olma durumlarını ortadan kaldırmasına yönelik bir girişim olduğunu öne sürmektedir (Beşikçi, 1977: 130, 140-141).

Ayrıca Beşikçi İskân Kanunu'nun nedeninin tarım “teknolojisindeki gelişmeler, artı-ürünün artışı gibi olgular” veya bu bunlarla ilişkili olarak sosyal organizasyondaki yahut değerler sistemindeki bir değişme olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre bu kanun Kürt toplumuna dışarıdan yapılan mekanik bir baskıyı ifade etmektedir (Beşikçi, 1977: 185). Buradan hareketle Beşikçi'ye (1977: 193) göre “kanunun toprak reformu ile en ufak bir ilişkisi yoktur.”

Taner Timur ise konuya dair daha farklı bir yorum getirmektedir. Öncelikle Timur, erken cumhuriyet dönemini bir burjuva devrimi olarak görmektedir. Ona göre bir burjuva devrimi tarımda prekapitalist ilişkileri çözmek ve kapitalizmi geliştirmek durumundadır. Buysa ya büyük toprak sahiplerini kapitalist çiftçiler haline getirmekle ya da bir toprak reformu yapmakla mümkündür. Tek parti döneminde ülke nüfusunun az, ekilmemiş topraklarınsa bol olması nedeniyle daha ziyade ilk yol tercih edilmiştir. Bununla birlikte az topraklı yahut topraksız köylüleri toprak sahibi yapmaya dönük girişimler de olmuştur. Timur, İskân Kanunu'nun da bu tür bir girişim olduğu kanısındadır. Fakat Timur kanunun nüfusun ırk esasına göre yeniden yerleştirilmesi amacını da taşıdığını dile getirmektedir (Timur, 2001: 145). Bu anlamda Timur'un kanunun iki boyutlu bir yapıda olduğunu düşündüğü söylenebilir.

Esasen Timur, 1930'lardaki milliyetçilik anlayışını kültür milliyetçiliği olarak nitelenebilir. Bununla birlikte ona göre “Doğu'da asayişin bir türlü temin edilememiş olması ve zaman zaman isyanların patlaması meclisten birtakım ırkçı kanunların geçmesine yol açmıştır. (...) İskân Kanunu bunun tipik bir örneğidir” (Timur, 2001: 169).

Timur, “aslında iktidarın amacı[nın] ciddi bir toprak reformu yapmaktan çok, buhran ve savaş yıllarında iktidarın otoritesini ve toplumun

düzenini sağlam tutmak” olduğunu dile getirmektedir. “Bu bakımdan 1934 İskân Kanununun siyasi yönü, iktisadi yönünden daha ağır basmaktadır” (Timur, 2001: 150).

9. Sonuç

İskân Kanunu genel itibariyle değerlendirildiğinde, erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının, ülke nüfusu üzerinde oldukça kapsamlı hedefleri hayata geçirmek istediği görülmektedir. Öncelikle kanunla iskân edilecek kişilerin ekonomik durumu iyileştirilmeye ve tarımsal üretim artırılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra nüfusun daha fazla çoğalması amaçlanmaktadır. Bir başka amaç da göçebelğe son vererek, bu kitlelerin tamamen devletin denetimi altına alınmasıdır. Ayrıca iskân edilen kitlelerin çekirdek aile halinde yerleştirilmesi de aile yapısına doğrudan bir müdahaleyi ifade etmektedir.

Kanunun bu boyutundan ayrılması mümkün olmayan diğer bir önemli amacı da nüfusun homojenleştirilmesidir. Homojenleştirme ise her şeyden önce devletin ilgili nüfusun yaşayışına, kültürüne ve diline müdahale etmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan (kanunda ifade edildiği şekliyle) Türk soyundan gelmeyen, Türk kültürüne bağlı olmayan ve Türk dilini konuşmayan bütün kesimlerin asimile edilmesini içermektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus asimilasyon hedefinin Beşikçi'nin iddiasının aksine yalnızca Kürtlerle⁶ ilgili olmadığıdır. Gerek encümen mazbatası ve ilgili meclis oturumlarından gerekse kanun maddelerinden anlaşılacağı üzere Kürtlerin yanı sıra muhacir olarak yeni gelecek unsurların, daha önce gelmiş ama toplumla yeterince kaynaşmadığı düşünülen nüfus kümelerinin ve içerde başta Çingeneler olmak üzere diğer etnik grupların da asimile edilmesi hedeflenmektedir. Bu gruplar arasında en kalabalık nüfusu teşkil etmesi bakımından Kürtlerin, kanunun hazırlanışında en çok göz önünde bulundurulmuş olduğu görülmektedir. Kanunda ülke içindeki bölgelerin oluşturulma şekliyle bu durum çok net anlaşılabilir. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yörelerde çıkan isyanlar da kanunun yapılışında görünen o ki önemli bir etkidir. Hatta üçüncü bölgenin tamamen bu tür olası isyanları önlemek

---

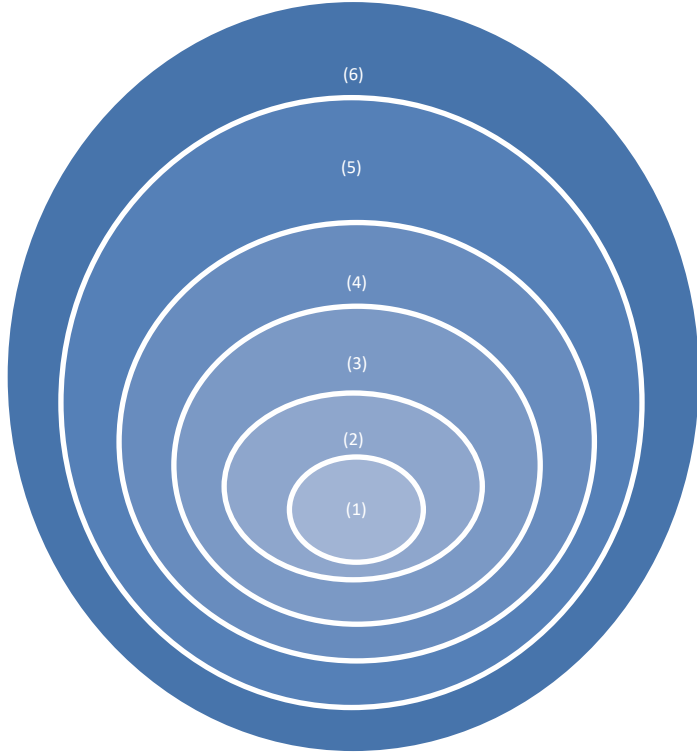
⁶ Bu konuyla ilgili olarak Soner Çağaptay'a göre “hükümetler 1930'lu yıllar boyunca sürekli olarak Kürtleri farklı bölgelere yerleştirdi. (...) Yine de Kürtlerin yeniden iskânı geniş çaplı bir proje haline gelmedi. 1930'lu yıllarda batıya taşınan Kürtlerin toplam sayısı 5.074 hane içinde 25.381 kişiydi.” Çağaptay, 1947'de çıkarılan bir kanunla 1930'larda sürülen nüfusun geri dönme imkânı elde ettiğini ve bu dönemde 4.128 hanede 22.515 kişinin geri dönebildiğini aktarmaktadır (Çağaptay, 2009: 144). Çağaptay'ın sözünü ettiği kanun, 18 Haziran 1947'de kabul edilen 5098 sayılı *İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına, Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Yeniden Bazı Madde ve Fıkraların İlâvesine Dair Kanun*'dur.

amacıyla oluşturulduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda, kanunda aşiretlerin kaldırılması ve bunlara ait topraklara el konulmasını da merkezi otoritenin lehine yerel eşrafın gücünü kırma çabası şeklinde okumak gereklidir.

Esas itibariyle 1930'lu yılları, daha önce ifade edildiği gibi, Türk milli kimliğinin kurgusunda yurttaşlık temelli unsurların hilafına etnik öğelerin güç kazandığı bir dönem olarak tanımlamak yerinde olacaktır. İşte İskân Kanunu, böyle bir dönemin ürünüdür. Bu bağlamda hükümetçe hazırlanan tasarı gerekçesine ve encümenin mazbatasına bakıldığında, yukarıda ele alınan milli kimliğin oluşturulması sürecinin bütün öğelerini görmek mümkündür. Hatta gerekçe ile mazbata arasındaki farklar, özellikle Türk Tarih Tezi'nin oluşumuna bağlı olarak söz konusu süreçte ne kadar yol alındığını da bir anlamda gözler önüne sermektedir. Kanun hakkında yapılan görüşmelerin başlıca tartışma konusunun da ulusu tanımlayıcı karakteristikler kümesinin belki de en temel ögesi olan dil üzerine olmasını da yine bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bunun yanı sıra ırk temelli bir söylem benimsenmiş olması itibariyle kanun, 1930'lu yıllarda milli kimliğin tanımlanışında etnik unsurlara yönelik vurgunun artmasının somut bir örneğini ifade etmektedir. Bununla birlikte esasen İskân Kanunu'nun tabir yerindeyse ruhunu teşkil eden, Özbudun'un da dikkat çektiği monolitik bir kültür birliği anlayışıdır. Kanunda ve onun uygulanmasına ilişkin hukuki düzenlemelerde, iskân edilecekler her şeyden önce Türk kültürüne yakınlıkları veya Türk kültürü içinde asimile edilebilme potansiyellerine göre değerlendirilmektedir. Bu bağlamda dönemin yönetici kadrolarının zihin dünyasında, ülkedeki farklı toplulukların asimile edilebilirlik düzeyleri bakımından bir tür hiyerarşik sınıflandırmanın var olduğu görülmektedir:

Şekil 1:⁷

- (1) Türk kültürüne bağlı ve Türkçe konuşan yerleşik Türkler
- (2) Türk kültürüne bağlı ama tam olarak birinci grupta kaynaşamadığı düşünülen (göçebe) Yörükler ve bazı muhacir Türkler⁸

⁷ Dairelerin merkezini bir anlamda dönemin yönetici kadrolarının zihin dünyasındaki “Türk kültürü” olarak düşünmek mümkündür. Dairelerce sınırı çizilen her parçada çeşitli topluluklar yer almaktadır. Parçaların merkeze uzaklıkları, yönetici kadrolar açısından Türk kültürüne söz konusu toplulukların asimile edilmelerinin zorluk derecesini göstermektedir.

⁸ Muhacir Türkler büyük oranda Balkanlar’dan gelmekle birlikte Kıbrıs’tan da göçler yaşanmıştır. Esasen 1878’de Kıbrıs’ın Britanya kontrolüne girmesiyle başlayan adadaki Türk nüfusunun Anadolu’ya göçü, cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiş, hatta dönemin yönetici kadroları tarafından da teşvik edilmiştir. Bununla beraber söz konusu politika zamanla terk edilmiş ve 1930’larda adadaki Türk varlığının göçlerle tamamen ortadan kalkmaması için Türkiye’ye göçü engellemek amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunun yanı sıra 1930’ların ortalarında Kıbrıs’taki Türk basınında da adanın terk edilmemesi yönünde kampanyalar yapılmıştır. Kıbrıs’ı kontrolü altına aldığından itibaren Müslümanların ada nüfusu içindeki oranlarının giderek düşmesine yol açan politikalar yürütmüş olan Britanya da 1930’larda bu tutumunu değiştirerek, Enosis isteyen Rumlar karşısında adada bir denge unsuru olabileceklerinden hareketle Kıbrıslı Türklerin Türkiye’ye göçünü durdurmak için adımlar

- (3) Türk kültürüne bağlı ama Türk olmayanlar: Tatarlar, Karapapaklar, Pomaklar, Boşnaklar⁹, yerleşik Çingenerler¹⁰
- (4) Türk kültürüne yakın ama Türkçeden farklı bir dil konuşan Türk olmayanlar: Müslüman Gürcüler, Lezgiler, Çeçenler, Çerkezler vd.¹¹
- (5) Türk kültürüne bağlı görülmeyen ve farklı bir dil konuşan Türk olmayan Müslümanlar: Araplar, Arnavutlar, Kürtler ve göçebe Çingenerler
- (6) Din, dil, kültür ve etnisite bakımından tamamen Türklerden farklı olduğu düşünülenler: Yahudiler, Hıristiyanlar

---

atmıştır (Çakmak, 2008: 204-213, 217-219). Bu bağlamda İskân Kanunu, Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç hareketinin görece azalmaya başladığı bir dönemde kabul edilmiştir.

⁹ Tatarlar ve Karapapaklar, Türklerle akraba topluluklardır. Bu nedenle daha önce sözü edilen *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*'de ülke dışından gelen Tatarlara ve Karapapaklar'a hemen vatandaşlık verilmesi öngörülmüştür. Aynı muameleden Pomaklar ve Boşnaklar gibi Balkan Müslümanları da yararlanmışlardır. Etnik açıdan Türk olmamalarına karşın, Çağaptay'a göre (2009: 152-153) o dönem itibarıyla bu toplulukların "kendilerini özdeşleştirebilecekleri güçlü bir ulusal hareket ya da bağımsız bir devlet olmadığından asimile edilebilmelerinin kolay olduğu düşünülüyordu."

¹⁰ Daha önce söz edildiği gibi, Encümen mazbatasında başta Bulgaristan olmak üzere Balkanlardaki Türkçe konuşan yerleşik Müslüman Çingenerlerin de ülkeye kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu anlamda erken cumhuriyet döneminde, yerleşik ve göçebe Çingenerler arasında net bir ayrıma gidildiği görülmektedir. Bir ulusal hareketleri veya kendilerini özdeşleştirebilecekleri bir bağımsız devlet bulunmayan ve Türkçe konuşan Çingenerlerden yerleşik olanların asimile edilmesinin görece kolay olacağı düşünülüyordu.

¹¹ Aslında Balkan Müslümanları gibi Kafkasya Müslümanları da o dönem itibarıyla bağımsız bir ülkeleri olmayan sayıca küçük topluluklardı. Bununla birlikte ülkedeki en büyük Kafkas topluluğu olan Çerkezlerse görece güçlü bir ulusal harekete sahipti. Sovyet hâkimiyetindeki Kafkasya'dan gelen bu topluluklardan insanlar için *İskân ve Nüfus İşlerinin Süratle İkmali Hakkında Tamim*'de vatandaşlık hususunda önce Dâhiliye Vekâleti'nin tahkikat yürütmesi öngörülmüştür. Bunda erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının anti-komünist tutumları ve bu çerçevede SSCB'den gelenlerin casusluk yapmalarından çekinmeleri etkili olmuştur. Çağaptay'ın dikkat çektiği gibi, bu dönemde Balkan Müslümanlarının Kafkas Müslümanlarına tercih edilmesinde, yönetici kadroların çoğunun Balkan kökenli olması da etkili olmuştur (Çağaptay, 2009: 153-154). Bunun yanı sıra önemli bir kısmı Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı hâkimiyetinde olan yerlerden gelenlerin çok daha kolayca Türk kültürüne asimile edilebilecekleri de düşünülmüş olmalıdır.

Çağaptay, dışarıdan gelecek muhacirler konusunda Kafkasya Müslümanlarının hepsinin bir tutulmadığını düşünmektedir: "Örneğin Ankara özellikle dini açıdan daha tutucu olan ve sekülerizme yönelik bir tehdit olarak gördüğü Lazlardan ve Çerkez milliyetçiliği ile itham ettiği göçebe Çerkezlerden hoşlanmamaktaydı. Öte yanda Ankara, Müslüman Gürcüleri tercih eder görünüyordu. Bunlar yerleşik, Gürcü milliyetçiliğine bulaşmamış ve İslam'ı algılayışlarında açık fikirli bir topluluktu. Buna uygun olarak hükümet, birçok Müslüman Gürcü'yü göçmen olarak kabul etti" (Çağaptay, 2009: 155).

Esas itibariyle İskân Kanunu, bir yandan Türkiye gibi bir yarı-çevre ülkede yönetici kadroların, devletlerarası rekabete cevap verebilmek amacıyla ülke içinde devletin otoritesini artırmasını sağlayacağına inandığı ayrıntılı düzenlemeler içeren, diğer yandan dünya-ekonomünün görece güç kaybetmeye başlayan hegemon devleti Büyük Britanya karşısında Nazi Almanya'sının bir dünya-imparatorluk olma projesi yürüttüğü bir zaman diliminden ciddi esinler taşıyan bir metin olarak görülmelidir.

Sonuç itibariyle İskân Kanunu yoluyla Türk kültürü ve diline tam olarak bağlı olmadığı düşünülen kesimleri asimile etmeyi hedefleyen, asimile edilmesi zor görülenlerin ise ülke dışından gelmesini engellemek isteyen, hatta sadece nüfusu homojenleştirmek değil ona ilişkin önemli her konuyu belirlemeyi arzulayan bir anlayış söz konusudur. Nitekim dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın kanunun meclisteki görüşmeleri sırasındaki şu sözleri kanunun arka planındaki temel motivasyonu ortaya koymaktadır: “Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır” (TBMM ZC, 1934b: 141). Bu anlamda erken cumhuriyet döneminin yönetici kadrolarının, devletin gücünü ve etkinliğini artırmak için nüfus üzerinde dil, kültür, yaşayış, yerleşim, üretim, mülkiyet bakımından tam bir kontrol sağlamayı arzu ettiklerini, İskân Kanunu'nu da bunu mümkün kılacak hukuki düzenleme olarak gördüklerini rahatlıkla söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1164 nolu umûmî müfettişlik teşkiline dâir kânun (1927, 25 Haziran 1927). *Resmi Gazete* (Sayı: 634, 16 Temmuz 1927).

1624 nolu dâhiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun (1930, 19 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 1501, 24 Mayıs 1930).

1771 nolu mübadele ve teffiz işlerinin kati tasfiyesi ve intacı hakkında kanun (1931, 19 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 1759, 28 Mart 1931).

2502 nolu kars vilâyetile bayazıt, erzurum, çoruh vilâyetlerinin bazı parçalarında muhacir ve sığıntıların yerleştirilmesi ve yerli çiftçilerin topraklandırılması hakkındaki kanun (1934, 9 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2727, 14 Haziran 1934).

2510 nolu iskân kanunu (1934, 14 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 2733, 21 Haziran 1934).

2577 nolu dâhiliye vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tadiline ait kanun (1934, 5 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 2752, 15 Temmuz 1934).

3667 nolu iskân kanununun 12 nci maddesini kısmen değiştiren ve 17 ve 23 üncü maddelerine birer fıkra ekleyen kanun (1939, 5 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 4255, 11 Temmuz 1939).

5098 nolu iskân kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fıkraların ilâvesine dair kanun (1947, 18 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 6640, 24 Haziran 1947).

Beşikçi, İ. (1977). *Kürtlerin 'mecburi' iskanı*. İstanbul: Komal Yayınevi.

Cumhuriyet Halk Partisi. (1938) *On beşinci yıl kitabı*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çağaptay, S. (2009). *Türkiye'de İslâm, laiklik ve milliyetçilik: Türk kimdir?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çakmak, Z. (2008). Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 201-223.

Fırat, M. (2002). Yunanistan'la İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (cilt: 1)* (ss. 325-356). İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2010). *Umûmî müfettişlikler (1927-1952)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbudun, E. (1998). Milli mücadele ve cumhuriyet'in resmi belgelerinde yurttaşlık ve kimlik sorunu. İçinde A. Ünsal (Ed.), *75 yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru* (ss. 151-158). İstanbul: Tarih Vakfı.

Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Parla, T. (1992). *Türkiye'de siyasal kültürün resmi kaynakları-cilt 3: Kemalist tek-parti ideolojisi ve CHP'nin altı ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (1991). *National identity*. London: Penguin.

TBMM Zabıt Ceridesi [TBMM ZC] (1934b). IV. Devre, C. XXIII, 4 Haziran 1934, 7 Haziran 1934, 14 Haziran 1934 tarihli cerideler.

TBMM Zabıt Ceridesi [TBMM ZC], 4. Devre, C. XXIII, S. no: 189 (1934a). 1/335 numaralı İskân Kanunu Layihası ve İskân Muvakkat Encümeni Mazbatası.

Timur, T. (2001). *Türk devrimi ve sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Türk tarihinin ana hatları. (1999). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Wallerstein, I. (2005). *Dünya sistemleri analizi*. İstanbul: Aram Yayıncılık.

Yıldız, A. (2001) "*Ne mutlu Türkün diyebilene*": *Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları, 1919-1938*. İstanbul: İletişim Yayınları.